

dr hab. Henryk Babis, prof. PK
Politechnika Koszalińska
Wydział Nauk Ekonomicznych

R E C E N Z J A

rozprawy doktorskiej mgr Marty Ciarko pt. „*Ekonomiczne determinanty jakości usług edukacyjnych na przykładzie szkół średnich województwa zachodniopomorskiego*” napisanej pod kierunkiem dr hab. Jacka Buko, prof. US.

1. Uwagi wstępne

Podstawą do sporządzenia niniejszej recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego Pana prof. dr. hab. Juliusza Engelhardta z dnia 11.09.2019 roku (WUA-50/4120/41/2019), przedłożona rozprawa doktorska mgr Marty Ciarko pt. „**Ekonomiczne determinanty jakości usług edukacyjnych na przykładzie szkół średnich województwa zachodniopomorskiego**” oraz przepisy ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U., nr 65, poz. 595, z późn. zmianami).

Recenzowana praca doktorska liczy 184 strony wydruku komputerowego (w tym 171 stron zasadniczego tekstu), zawiera 34 rysunki i wykresy oraz 10 tabel oraz 4 załączniki. Załączony do pracy wykaz literatury obejmuje 271 pozycji (w tym 26 aktów normatywnych i 32 publikacje internetowe). Są to publikacje z zakresu ekonomii, metod badań naukowych, ekonomiki i zarządzania jakością, kształcenia i edukacji, jakości usług edukacyjnych i determinant jakości usług edukacyjnych. Autorka wykorzystała odpowiednie akty prawne związane z tematem pracy. Wykazane pozycje literatury zostały wykorzystane w pracy, co znalazło wyraz w przypisach.

Oceniając przekazaną mi do recenzji rozprawę doktorską przyjąłem, zgodnie z wymogami ustawy, następujące kryteria oceny:

- zasadność wyboru przedmiotu badań i tematu pracy oraz zastosowanych metod badawczych,
- poprawność przyjętej koncepcji pracy, tez badawczych oraz celów badawczych pracy,
- struktura i merytoryczna zawartość treści pracy,
- wiedza teoretyczna Autorki oraz przydatność praktyczna rozprawy,
- stopień realizacji założonego celu badawczego,
- konkluzja końcowa opinii o pracy.

2. Wybór przedmiotu badań i tematu pracy

Przedmiotem zainteresowań w recenzowanej pracy doktorskiej jest jakość kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych oraz determinanty ją kształtujące. Badania naukowe dotyczące jakości kształcenia są bardzo ważne zarówno dla teoretyków zajmujących się problematyką edukacji, jak i dla praktyków. Podjęcie się przez Doktorantkę badań koncentrujących się na ofercie edukacyjnej i jakości kształcenia w szkołach średnich ma głębokie uzasadnienie społeczne, ekonomiczne i pedagogiczne. W gospodarce opartej na wiedzy występują wysokie oczekiwania stawiane polityce oświatowej państwa, wymagające zróżnicowania ofert i form kształcenia, podnoszenia jego jakości w celu dostosowania go do potrzeb rynku pracy, aspiracji i potrzeb edukacyjnych uczniów.

W dydaktyce istnieje ciągła potrzeba poszukiwania odpowiedzi na pytanie, co zrobić, aby udoskonalić ofertę edukacyjną i podnieść jakość kształcenia w szkołach średnich. Prowadzenie takich badań jest warunkiem racjonalizacji pracy dydaktycznej szkoły i podejmowania wysiłków, które mają na celu doskonalenie procesu kształcenia.

W raporcie Międzynarodowej Komisji UNESCO do spraw Edukacji dla XXI wieku podkreśla się, iż w XXI wieku edukacja w związku z rozlicznymi wyzwaniem współczesności jawi się jako szansa na drodze realizacji ideałów pokoju, wolności i sprawiedliwości społecznej, odgrywając doniosłą rolę w stałym rozwoju jednostek i społeczeństw. W raporcie tym uznano, że edukacja, aby być na wysokim poziomie jakości i być efektywną, powinna opierać się na czterech fundamentalnych regułach: uczyć się aby wiedzieć, uczyć się aby działać, uczyć się aby żyć wspólnie z innymi i uczyć się aby być. Takie rozumienie oświaty i jakości nauczania właściwe jest podejściom strategicznym. Doktorantka w swojej pracy rozpatruje te problemy.

Wybór przez Autorkę jako przedmiotu badań problematyki jakości usług edukacyjnych w szkół średnich gastronomicznych należy uznać za w pełni uzasadniony i aktualny a samo sformułowanie tematu za trafne. Autorka wykonała samodzielne badania i dokonała szerokiego przeglądu przedmiotowej literatury. Jej samodzielne badania stanowią wzbogacenie literatury ekonomiki jakości kształcenia.

Te czynniki świadczą już o celowości badań przeprowadzonych przez mgr Martę Ciarko w ramach dysertacji doktorskiej.

3. Tezy badawcze, cel pracy i metody badawcze

We wstępie pracy Autorka pisze, że „Ze względu na niewątpliwy i zasadniczy wpływ czynników ekonomicznych na kształtowanie jakości usług edukacyjnych, za cel główny

niniejszej dysertacji autorka przyjęła próbę ich identyfikacji i hierarchizacji”. Autorka cel ten realizowała w pracy poprzez dwa cele cząstkowe. Zaliczyła do nich:

- rozpoznanie istoty jakości usług edukacyjnych i sposobów pomiaru tej jakości,
- hierarchizację istotnych determinant jakości usług edukacyjnych świadczonych przez szkoły średnie w województwie zachodniopomorskim.

Tak sformułowany cel badawczy pracy jest skorelowany z postawioną hipotezą główną pracy, którą Autorka określiła następująco: „Determinanty ekonomiczne należą do najważniejszych determinant jakości usług edukacyjnych i warunkują inne wybrane determinanty w przedmiotowym zakresie”. Tę tezę uszczegółowiła Autorka hipotezą pomocniczą, w której stwierdza, iż „Problemy z osiągnięciem wysokiego poziomu jakości usług edukacyjnych w szkołach średnich wynikają przede wszystkim z niedoskonałości wymagań formułowanych wobec pracy kadry nauczycielskiej oraz niedostatecznego wsparcia egzekwowania tych wymagań efektywnie zastosowanymi bodźcami ekonomicznymi”.

Zgodnie z postawionymi tezami i celem, przedmiotem badawczym Autorki było w pierwszej kolejności rozpoznanie determinant kształtujących jakość kształcenia w szkołach średnich, aby zgodnie z tytułem pracy następnie zająć się szerszym badaniem determinant ekonomicznych.

Zacytowanemu celowi pracy i hipotezom badawczym Doktorantka starała się podporządkować treść i strukturę pracy, która obejmuje dwie zasadnicze części. Pierwszą część pracy stanowią dwa pierwsze teoretyczne rozdziały, w których Autorka dokonała ogólnego wprowadzenia w przedmiot badań, tj. w istotę jakości i usług edukacyjnych. Kolejne dwa rozdziały mają charakter metodyczny, w których Doktorantka scharakteryzowała wewnątrzszkolne (rozdział 3) i zewnątrzszkolne (rozdział 4) determinanty jakości usług edukacyjnych, uwzględniających podział na determinanty ekonomiczne i pozaekonomiczne. Kolejne dwa rozdziały mają charakter empiryczny i aplikacyjny. Treść wszystkich rozdziałów jest powiązana z tytułem pracy oraz odpowiada sformułowanemu celowi pracy. Układ pracy jest logiczny, gdyż Autorka przechodzi od określenia istoty rozważań do przedstawienia charakterystyki determinant jakości usług edukacyjnych szkół średnich, wyodrębniając determinanty ekonomiczne i pozaekonomiczne. Po krytycznej analizie tych determinant na tle istniejącego w oświacie systemu zarządzania jakością zostały przedstawione wyniki własnych badań ankietowych oraz koncepcja wdrożenia działań wspierających doskonalenie jakości usług edukacyjnych.

Analizując zarówno merytoryczną zawartość pracy, jak i jej strukturę należy stwierdzić, iż Autorka opracowała prawidłową koncepcję pracy, w której w poszczególnych

etapach badań dokonała identyfikacji determinant jakości usług edukacyjnych i ich istotności. Badania zostały skoncentrowane na najistotniejszych problemach, przez co praca ma przejrzysty charakter.

4. Struktura i merytoryczna zawartość treści pracy

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Obejmuje sześć rozdziałów merytorycznych, poprzedzonych wstępem i podsumowanych zakończeniem.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny i stanowi wprowadzenie do problematyki jakości usług oraz jej pomiaru. Autorka skoncentrowała swoją uwagę na trzech zagadnieniach: istocie jakości, ekonomicznym charakterze jakości i jej pomiarze. Słusznie wskazała na wielowymiarowość tej kategorii ekonomicznej. W dalszej części rozdziału Doktorantka dokonała literaturowego przeglądu metod pomiaru jakości oraz modeli ujmowania jakości. Rozdział pierwszy zawiera treści całkowicie zgodne z tytułem rozdziału i podrozdziałów. Zawartość merytoryczna tego rozdziału ściśle wiąże się z tematem pracy, celami badawczymi i hipotezami. Rozważania zawarte w tym rozdziale Autorka wykorzystwała w kolejnych rozdziałach pracy. Nie wnoszę uwag merytorycznych do treści tego rozdziału. Mankamentem rozważań zawartych w tym rozdziale jest brak krytycznej analizy przytoczonej literatury. Mało jest własnych osądów Doktorantki dotyczących ujmowania istoty jakości i jej pomiaru.

Rozdział drugi został poświęcony usługom edukacyjnym. Doktorantka dokonała charakterystyki rodzajów usług edukacyjnych i podmiotów je świadczących. Podjęła próbę zdefiniowania usługi edukacyjnej i jej roli społeczno-gospodarczej i w życiu każdego człowieka. Analizy zostały dokonane w oparciu o akty prawne i literaturę przedmiotu. W końcowej części rozdziału zostały przedstawione kryteria ujmowania jakości usług edukacyjnych oraz ich determinant. Autorka wyróżniła determinanty wewnętrzne i zewnętrzne, a w ramach każdej z nich determinanty ekonomiczne i pozaekonomiczne. Całość rozważań zawartych w tym rozdziale jest poprawna pod względem ogólnoteoretycznym.

Rozdziały trzeci i czwarty stanowią, odpowiednio, prezentację zidentyfikowanych na podstawie studiów literaturowych wewnętrznych i zewnętrznych determinant jakości usług edukacyjnych. Wartością wnoszoną przez Doktorantkę w tych dwóch rozdziałach jest identyfikacja najważniejszych jakościowych cech i determinant decydujących o jakości kształcenia w szkołach średnich. Zakresem oceny objęto determinanty w podziale na

zewewnętrzne i wewnętrzne oraz ekonomiczne i pozaekonomiczne. Zakresem podmiotowym objęto szkoły średnie (ponadgimnazjalne) województwa zachodniopomorskiego. Dzięki temu Doktorantka podjęła próbę stworzenia kompleksowego autorskiego modelu jakości usług edukacyjnych w szkołach średnich i czynników ją kształtujących, ze szczególnym zwróceniem uwagi na determinanty ekonomiczne, co jest zgodne z tematem pracy.

Rozdział piąty i szósty jest kluczową częścią rozprawy. W rozdziale piątym Doktorantka przedstawiła metodologię oraz wyniki własnych badań ankietowych. Te wyniki badań ankietowych zostały wykorzystane do stworzenia gradacji najważniejszych determinant jakości usług edukacyjnych szkół średnich województwa zachodniopomorskiego. Zgodnie z wymogami procesów badawczych Autorka przedstawiła metodykę badań oraz realizację procesu pomiaru badań i wyników badania ankietowego, wykorzystywanych do sformułowania rekomendacji niezbędnych działań usprawniających doskonalenie jakości usług edukacyjnych w szkołach średnich województwa zachodniopomorskiego (rozdział 6. pracy). Rozdział szósty zawiera autorskie propozycje i ma charakter aplikacyjny. Zdaniem recenzenta dokonana przez Autorkę transformacja ogólnych, teoretycznych rozważań o jakości kształcenia (co szczególnie zawarte jest w pierwszych czterech rozdziałach pracy) jest poprawna i stanowi osobisty twórczy dorobek Autorki. Po analizie treści tego rozdziału, proszę Doktorantkę o odpowiedź na następujące pytanie, *co należy uczynić aby zarządzający szkołami średnimi (organy prowadzące szkoły i dyrektorzy szkół) byli w pełni świadomymi o celowości wdrożenia zaproponowanego modelu.*

Zakres merytorycznych rozważań podjętych w pracy kończy zakończenie, w którym sformułowano najważniejsze wnioski rekomendacje z przeprowadzonych badań literaturowych i własnych badań empirycznych. Należy podkreślić, że uzyskane wyniki badań ankietowych obrazują aktualny stan postrzegania poziomu jakości kształcenia w szkołach średnich przez dyrektorów tych szkół, co świadczy o zawężonym zakresie badań. Pełniejsze wnioski i rekomendacje można byłoby sformułować, gdyby została przebadana też kadra nauczycielska i przedstawiciele samorządów gminnych i powiatowych. Mimo tej uwagi można stwierdzić, że przeprowadzone analizy i dokonane oceny wzbogacają wiedzę podmiotów odpowiedzialnych za edukację w szkołach średnich.

Reasumując rozważania o treści pracy, stwierdzam, iż ważnym osiągnięciem Autorki jest stworzenie teoretycznych i praktycznych założeń do doskonalenia jakości kształcenia w szkołach średnich. Autorka opracowując swoje propozycje, mające na celu doskonalenie jakości usług edukacyjnych podjęła próbę wydzielenia czynników ekonomicznych i wskazania ich roli w tym procesie.

5. Przydatność praktyczna rozprawy

W przedstawionym ujęciu recenzowana rozprawa ma charakter teoretyczny z propozycjami praktycznego wykorzystania. Autorka stworzyła teoretyczną koncepcję racjonalnej oceny determinant ekonomicznych jakości usług edukacyjnych szkół średnich. Wskazała na modelowe rozwiązania w tym zakresie i wskazała na kierunki wykorzystania tych badań. Weryfikatorem jakości tej koncepcji będzie praktyka oświatowa. Przedmiot rozprawy doktorskiej mgr Marty Ciarki stanowi przygotowanie propozycji naukowych do dalszych badań aplikacyjnych w praktyce. Uważam, że można uznać aplikacyjny charakter pracy, gdyż Autorka:

- przedstawiła mankamenty stosowanego systemu zarządzania jakością usług edukacyjnych w Polsce,
- zaproponowała autorską koncepcję badań determinant ekonomicznych i pozaekonomicznych jakości kształcenia w szkołach średnich,
- określiła podstawowe warunki niezbędne do wdrożenia zaproponowanej koncepcji.

6. Uwagi szczegółowe

1. Obszerność pracy spowodowała, że można dostrzec powracanie Autorki (bądź niejednokrotne nawiązania) do wcześniej omówionych problemów.
2. Mało uwagi Autorka poświęciła miejscu ucznia w systemie jakości kształcenia w szkole średniej. Stąd rodzi się pytanie o satysfakcję uczniów z poziomu jakości świadczonych usług edukacyjnych.
3. Na stronie 100 pracy Doktorantka, wskazuje, że przyczyn niepowodzeń szkolnych uczniów „należy doszukiwać się głównie w niekorzystnym układzie stosunków rodzinnych, braku właściwej opieki ze strony rodziny, w zaniedbywaniu uczuciowym dziecka, niewłaściwie stosowanych przez rodziców metod wychowawczych oraz w złych warunkach materialnych”. Jest to ważny czynnik, ale czy rzeczywiście najważniejszy?
4. Na stronach 102-104 Doktorantka podjęła bardzo ogólne rozważania o standardach nauczania. Powinny być one omówione bardziej szczegółowo.
5. Jak Pani ocenia pogląd dyrektorów szkół, którzy ewaluację wewnętrzną jakości kształcenia oraz warunki prowadzenia zajęć uznali za mało ważne, nie przyznając im żadnych punktów oceny?

6. Czy podtrzymuje Pani swoje stanowisko wyrażone na stronie 132 pracy, że „egzekwowanie wymagań jakościowych wobec pracy nauczycieli, które ujęte są w obowiązujących w polskiej oświacie aktach normatywnych, nie przynosi w badanych szkołach średnich oczekiwanych rezultatów w postaci pożądanie wysokiej jakości pracy nauczycieli”?
7. Błędne jest porównywanie (tabela 6.1) wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli z przeciętnym wynagrodzeniem w Polsce, gdyż wynagrodzenie przeciętne zawiera więcej składników wynagrodzenia, niż tylko wynagrodzenie zasadnicze.
8. Na stronie 145 jest podany poziom zróżnicowania wynagrodzenia nauczycieli w Niemczech (26%). Doktorantka w przypisie podaje, że jest to szacunek na podstawie rozmów z nauczycielami. Jest to mało wartościowe źródło.
9. Na szczególne podkreślenie zasługuje strona edytorska pracy.
10. Zdarzyły się nieliczne błędy maszynowe.

Pomimo zgłoszonych szczegółowych uwag uważam, że praca jest ciekawa, wartościowa i przydatna do wdrożenia w polskiej edukacji.

7. Konkluzja końcowa

Przedstawiona ocena recenzowanej pracy doktorskiej wskazuje, że stanowi ona samodzielne rozwiązanie podjętego przez Doktorantkę problemu badawczego. Poprzez zrealizowany zakres badań Doktorantka zweryfikowała hipotezy badawcze i osiągnęła założony cel badawczy. Rozprawa doktorska Pani mgr Marty Ciarko pt. **„Ekonomiczne determinanty jakości usług edukacyjnych na przykładzie szkół średnich województwa zachodniopomorskiego ”** napisanej pod kierunkiem dr hab. Jacka Buko, prof. US. spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, określone przepisami ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U/, nr 65, poz. 595, z późn. zmianami) i może stanowić podstawę do nadania jej autorce stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. W związku z powyższym wnoszę do Rady Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Ciarko oraz dopuszczenia jej Autorki do publicznej obrony.

Szczecin, dnia 9.11.2019 r.

